

Le Nouvel Observateur, 24-30 november 1988

François Furet

Trotskijs storhet

”Naivt idolporträtt” eller en ”lyckad förening av lärdom och berättande”?

”Här handlar det om ett naivt idolporträtt, närmast avsett för troende trotskister. Kanske är det den neokommunism som blomstrar på vissa av våra kultursidor liksom bland somliga unga som inspirerat förlaget. Sakligt är detta emellertid en fullständigt onödig utgåva. Hade man velat publicera en okritisk biografi över Trotskij skulle man gjort bättre i att ge ut dennes egen ’Mitt liv’, distanslös också den men ojämförligt bättre skriven och ett historiskt dokument av stort värde.”

Så skriver Svante Nordin, professor i idé och lärdomshistoria vid Lunds universitet, i en magsur utskåpning i *Svenska Dagbladet* (15/6 2011) av Pierre Broués nyligen på svenska utgivna biografi över den ryske revolutionsledaren och sedermera ledande oppositionella kommunisten Leo Trotskij som mördades på Stalins order 1940.

Men inte alla historiker instämmer med Nordin. Vi återger här en recension skriven av den mycket kände och inflytelserika antikommunistiske franske historikern François Furet som avled 1997.¹

Anders Hagström (16/6 2011)

De personer som besegrats av de revolutioner de varit med om att genomföra behandlas mildare av historien än av livet självt ... De vinner erkännande för de frigörande handlingarna, utan att bli skuldbelagda för den dåliga vändning händelserna tagit, eftersom också de blivit offer för dem. På denna regel baserar sig hela Dantons storhet och alla statyer av honom runt om i Frankrike. För hundra år sedan ville Tredje republiken i Frankrike framstå som inkarnationen av alla republikanska dygder. Mirabeau kunde uteslutas ur sammanhanget liksom, men av andra skäl, Robespierre. I detta det tjugonde århundradets slut sjunker den ryska revolutionen undan i glömska hos den allmänna opinionen på grund av att alla förhoppningar om den har havererat och ljuset från oktober 1917 lever vidare bara genom de män som besegrats, drivits i landsflykt, mördats. Trotskij är dess Danton.

I Frankrike är Pierre Broué den store ryske revolutionärens historiker *par excellence*. Han har ägnat honom hela sitt liv. Att säga att han älskat honom är att uttrycka sig försiktigt; han är så fäst vid honom att han försvarar honom med näbbar och klor genom alla livets skiftningar, till och med när Trotskij vid makten själv fabricerar en ensidig dogmatism och den militarisering av samhällslivet, som han senare själv skulle falla offer för. Broués biografi om Trotskij bär således på en vision av sovjetisk historia där Lenin och Trotskij svarade för en god revolution, som sedan åtföljdes, eller snarare förråddes, av Stalins despotism. Ett synsätt som kan ses som analogt – *mutatis mutandis* – med vad 1800-talets franska liberaler stod för: det goda 1789 mot det onda 1793. Ett synsätt som inte synes mig möjligt att försvara. Stalin och Lenin

¹ François Furet (1927–1997) är bl a känd för sitt stora ”revisionistiska” arbete om den franska revolutionen (flera böcker) och *Slutet på en illusion* (sv. uppl. Bokförlaget Atlantis, 2011) som är en mycket kritisk historik över den ryska revolutionen. – Red

var olika, givetvis, men ändå kan man inte helt särskilja Stalins diktatur från ursprunget. Men Pierre Broués oskuldsfulla sätt att behandla frågan uppvägs av den kraft som bär fram hans nästan ändlösa verk och till sist gör det lika fascinerande som en roman.

Det betydelsefulla med denna biografi ligger i en lyckad förening av lärdom och berättande, något som inte är lätt att åstadkomma. Historikern vet allt som går att veta i dag om sin hjälte; han har tittat på allt, läst allt, intervjuat alla vittnen. Han är bra på alla områden av detta märkliga levnadsöde; i analysen av idékampen i de smågrupper som vävde samman bolsjevikpartiets förhistoria, i porträttet av revolutionären vid makten, av ledaren för Röda armén i skinnrock och även av den okuvlige landsflyktiges kamp under exilen. Jag vill bland annat göra läsaren uppmärksam på de stortartade 150 sidor (kapitlen 28-36 i bokens tredje del), som skildrar maktstriden efter Lenin mellan 1923 och 1928, inklusive Trotskijs tillvaro detta senare år i Alma Ata, förvisad till huvudstaden i Turkestan. På Broués minnesvärda framställning av dessa komplexa år då Sovjetunionens öde avgjordes och av Trotskijs syn på vad som stod på spel, hans envisa fasthållande vid en stalinistisk "termidor". I dessa frågor existerar inget verk lika insiktsfullt och lärt och med samma förmåga att sammanfatta skeendet.

Från detta ögonblick blir Trotskij inte bara en besegrad revolutionär; vad som ger en speciell relief åt hans person under exilen är att han förblir en revolutionär aktivist, en outröttlig pådrivare av ett internationellt nätverk av anhängare, jagad från ställe till ställe av Stalins obevekliga hemliga polis, som slutligen lyckas döda honom efter att först ha dödat hans barn och närmaste. Av denna sorgesamma utveckling av Trotskijs liv behandlar Broués bok minutiöst det politiska arbete som hela tiden stod i centrum för den landsflyktiges aktivitet. Efter att ha blivit bortjagad från Sovjetunionen lämnar den tidigare ledaren för Oktoberrevolutionen 1917 inte för ett ögonblick leninismens kulturella universum, vilket ger denne outslitlige ande en konstant närvaro i de internationella händelserna och en utomordentlig analytisk beständighet. En revolutionär som överlevt revolutionens sammanbrott och som inte upphör att försöka foga ihop trådarna igen, en förföljd resenär som drar omkring från Turkiet till Norge för att slutligen finna en fristad i Mexiko och bara lever för en enda sak: att göra en ny Oktoberrevolution. I samma stund som denna lider skeppsbrott hade storheten i sovjeternas revolution funnit sin outröttlige budbärare.

Den läsare som vill tillfoga andra vittnesmål till Pierre Broués vetenskapliga behandling har genom bokutgivningens slump nu också tillgång till återutgivningen av ögonvitnesskildringar från några av Trotskijs närmaste lärjungar. Pierre Naville var en av de unga trotskister som "anslöt sig" precis sedan Trotskij förvisats från Sovjetunionen till Turkiet; Gérard Rosenthal var Trotskijs advokat och den närmaste av de närmaste; Jean Van Heijenoort, som mellan 1932 och 1939 vakade över "Den gamle", var hans förtrogne, sekreterare och livvakt från Prinkipo till villan i Coyoacán. Tre böcker som gör jämförande studier möjliga och kompletterar hjältens liv, som skildrar hans glöd för att fortsätta historien där historien lämnat honom. Men den som vill drömma om Trotskij råder jag speciellt att öppna den bok med fotografier som just getts ut på Payot (och där Pierre Broué också haft sitt finger med i spelet); om Trotskijs arbete och vardag de sista åren, om Trotskij och Natalja, om Trotskij och André Breton, Trotskij och Frida, hans sista förälskelse, Trotskij på picknick, på fisketur ute till havs, som kaninuppfödare ... Fantastiska dokument, både intima och "historiska", mer innehållsrika än någon historieskrivning om vår tids mest berömde landsflyktig, strax före det vidrigaste mordet i detta sekel.

Böcker som nämns i Furets recension:

"Trotsky", av Pierre Broué, Fayard. 1106 sid.

"Avocat de Trotsky", av Gérard Rosenthal, Robert Laffont, coll "Vécus", 330 sid.

"Trotsky vivant", av Pierre Naville, Maurice Naudeau, 274 sid.

"Sept Ans auprès de Léon Trotsky", av Jean Van Heijenoort, Maurice Naudeau, 232 sid.

"Trotsky, Mexico 1937-1940", av Alain Dugrand och Pierre Broué, Documents Payot, 200 sid. [Finns i engelsk översättning: *Trotsky in Mexico 1937-1940*, London 1992]

Översättning: *Björn-Erik Rosin*

Lästips

[Håkan Blomqvist: Trotskij – trots allt](#) (bokanmälan av Trotskij-biografin)